

НЕНАД С. КРЦИЋ*

*Филолошки факултет
Универзитет у Београду*

ПОЛЕМИЧКИ СТИЛ ЂУРЕ ДАНИЧИЋА У РАТУ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И ПРАВОПИС

У раду се прво настоји изложити досадашњи развој мисли у науци о Даничићевом стилу, а затим се указује на неке досад неуочене или недовољно истицане чиниоце ауторовог полемичког стила. Полазећи од појма *деструкције* као врсте принципа у науци, издвојеног у оквиру функционалностилистичког приступа, у расправи пратимо уланчавање негације и њено преплитање са супротним логичким односима. Квалитативна анализа показује да је модел организације Даничићеве аргументацијске структуре овде од стилског значаја. Такође, у раду се разматрају и експресивна средства која обезбеђују, у науци већ помињану, 'живахност' Даничићевог стила, те неопходну ефицијентност. Тако се, кроз анализу конкретних стилизацијских поступака, утврђује на који начин се у *Раџу* постиже „недостижни идеал полемичког стила”.

Кључне речи: полемика, полемички стил, Ђура Даничић, *Раџ за српски језик и правопис*, негација, адверзативни односи, српски језик

1. Увод. О делу у ком је Вукова реформа језика и правописа доживела своје научно образложење писало се доста у науци. Ипак, досадашњи радови, чини се, исцрпљују се првенствено у анализи садржинских страна ове значајне књижице. Но, иако је несумњиво важно *шта* је Даничић рекао, такође је важно и *како* је он то рекао – каквим језиком и стилем, и то нарочито јер се од њега може пратити почетак „развоја стилске структуре српског књижевног језика” (Симић 1997: 5).

О језику и стилу Ђ. Даничића писало се у више наврата. Ј. Јерковић писао је о Даничићевом језику у приватној преписци, В. Бадрлица о њего-

* nenadkrcic@gmail.com

вом језику у полемичким списима из 1848. године, језиком и полемичким карактером *Раџа за српски језик и његово право* бавио се у неколико својих радова А. Младеновић. Ипак, сем узгредних коментара бројних аутора о Данчићевом језику и стилу, засебне радове питању његовог стила, колико нам је познато, посветили су досад само А. Младеновић и Р. Симић.

2. Досадашња проучавања Данчићевог стила.

2.1. На план стила овде ступамо већ са Белићевим запажањем да код Данчића има чланака полемичке природе у којима се виде „увек оштар суд, који каткада прелази у сарказам или напад, знатне полемизаторске особине Данчићеве и одлучност у исказивању мисли” (1998: 438). Он истиче оштрину суда и лепоту излагања у *Раџу* (исто: 423), у ком види победу Данчићевог аналитичког духа (исто: 358). Према Белићу, Данчић износи Светићева правила са „отменошћу и непристрасношћу”, а „[у]колико је тон Данчићев достојанственији, утолико је већи јаз између онога што је Светић доказивао и онога што је било тачно” (исто).

2.2. А. Младеновић (1976: 160–161) пак сматра да се Данчић овде представио и „као полемичар кога његове младе године могу каткад понети и одвести ка иронисању на рачун противника с којима полемише, али који ипак не заборавља да је навођење чврстих доказа, научно оправданих, основно оружје у свакој расправи ове врсте”, те закључује да је Данчић тиме показао „да је кренуо сигурним путем: не путем полемике ради полемике, већ путем науке и научне истине”. На више места Младеновић истиче (1981: 35–36; 1997: VII) да полемички карактер не представља основну одлику овог дела, већ да је *Раџ* пре свега научно дело, док је полемички тон морао имати јер се млади Данчић (тј. до тада Ђорђе Поповић) умешао у вишегодишњу расправу између Вука и Светића. Ипак, он не превиђа да Данчић „врло оштро полемише са М. Светићем, да често напада свога саговорника, [...] да га не оставља на миру све донде док не стекне убеђење да је свог противника потпуно уклонио са одговарајућег терена у научној расправи” (Младеновић 1975а: 65). Он већ у претекстуалном делу, у цитату из Дела апостолских запажа иронију и одговор на Светићеве речи, те уочава и анализира често Данчићево ослањање на цитате из Светог писма (1975а: 66–68). Занимљиво је његово запажање да на неколико места Данчић прибегава изражавању у десетерцима, чиме, према њему, уноси духовит тон, понекад ироничан, на пример:

... на ноге се јерови јунаци! 7; Боже мили, чуда великога, где јерови у Светића расту! 21; А кажите, вјери ви Божија! гдје се већма коријен тамани? 23;

или када апострофира чувене филологе свога времена:

О да дубока знања филолођије Славенске! Сакриј се Шафариче! Бјежи Миклошићу! Мучи Ханка! *Помрча ти слава Востокове!* Добровски! Копитаре! малена вам хвала 8.

Но свакако, чини нам се, тај њен карактер, у симбиози са аргумен-тима, представља онај завршни ударац који је учинио даљу расправу са Вуковим противницима беспредметном.

2.3. Као кључну одлику Даничићевог полемичког стила проф. Симић истиче преплитање два слоја: звука народне речи и тона библијске приче: „Вешто је бирао Даничић народне доскочице и ефектно их уплитао у свој израз: али одатле он такође веома вешто, преко кратког цитата, са читаоцем ступа на план библијског израза [...]” (Симић 1997: 9). Овде можемо приметити и како високи, сакрални регистар има стилски промотивну функцију, јер појачава, истиче народну реч, подиже на пиједестал сâм фолклорни звук, наравно – нимало случајно – управо у години у којој Вук објављује свој превод *Новой завети* на народни језик (у чему му Даничић значајно помаже). Такође, запажамо и посебну врсту интертекстуалности, значајну и за стилистику текста Даничићеве полемике.

Налазимо и поређење са Вуковим стилем када се каже да је „полемички стил Даничићев живахан [...] свеж управо као и Вуков” (Симић / Јовановић Симић 2015: 151), али уочавају се и извесне разлике: наиме, док Вук полази од народних извора, Даничић се ослања на писану традицију. Тако се, према проф. Симићу, у Даничићевим алузијама и доскочицама јављају и Вукове речи. Те разлике прате ону линију Бошковићевих, често цитираних, размишљања, када каже да је Вук „сав здрава памет, пракса, узус, сав од народа, сав из народа”, док је Даничић „пре свега ерудиција, школа, знање – [...] сав од лингвистичке анализе, сав од науке” (1978: 187).

2.4. Милка Ивић, говорећи о Даничићу као синтаксичару, такође прави поређење, али са Миклошичем, и закључује да су „Daničićeve formulacije [...] мање koncizne i elegantne, često vrlo zapletene i zamorno preopširne” (1997: 102).¹ Павле Ивић пак даје поређење са Даничићевим преводима

¹ Говорећи о Даничићу као синтаксичару, М. Ивић (1997: 103) наводи да је он морао у свом пионирском подухвату савлађивати технику представљања синтаксичких чињеница с изузетним напором. Ипак, она примећује да је Даничић „izdašnjiји u

(1990: 244): „Превод *Старої заветїа* изненађује поетичношћу која чудно одудара од стегнутог, исушеног, готово математичког стила већине Даничићевих научних списа.” Он такође додаје да је „његов израз био сувише непосредно ослоњен на народни начин казивања, без оне интелектуализације, која је ипак – како сматра – нормална одлика српског књижевног језика”. Ипак, постоје и друкчије оцене. О научном стилу Даничића проф. Симић каже: „Његов научни стил одликује се великом строгошћу у избору речи, и суздржаношћу израза. Нема у њега много сувишних, много прејаких, или по другоме нечему истакнутих речи које би одскакале из контекста. Све је на свом месту, све мирно – и поједностављено” (Симић / Јовановић Симић 2015: 152).² Дозволићемо себи да приметимо – јасно се разликују Даничићев научни и полемички стил – што је очигледно и из оцена карактера тих списа од стране Младеновића и проф. Симића. Оштар, често ироничан тон полемике Даничића стоји наспрам озбиљног и мирног тока његове научне мисли.

2.5. Када је реч о научној аргументацији, духовито делује први део оцене Р. Бошковића о томе како Даничићев *Раџ* представља замену аргументације „врабаца и проје” (1978: 188) – аргументацијом науке, старинске духовитости и научне збиље. Бошковић ипак, готово супротно од П. Ивића, истиче и нормативност Даничићевог језика уопште насупрот Вуковом народском изразу. Следећи ово размишљање, проф. Симић закључује да је Даничић „прави зачетник научног стила” у Срба, док *Раџ* за српски језик и *правойис*, према њему, представља „недостижни идеал полемичког стила” (Симић / Јовановић Симић 2015: 153).

3. Анализа Даничићевог полемичког стила.

3.1. Према терминологији Б. Тошовића, а у складу са, условно речено, приступом у руској комуникативној стилистици, Даничићеву полемичку улогу у *Раџу за српски језик и љравойис* могли бисмо одредити као улогу *креатора* (научника „који се одликује особеним научним методом и резултатом”), и уже посматрано – *деструктора* – оног „који негира и, понекад, разара други научни модел” (Тошовић 2002: 341). Према истом,

komentarima, više nas i preciznije informiše o svom jezičkom materijalu”. На крају, свакако треба рећи да М. Ивић високо вреднује Даничићев приступ.

² Занимљиво је пратити релативизовање поменуте тврдње код проф. Симића. У оригиналном раду из 1997. године друга цитирана реченица гласи: „Нема у њега *ниједне* сувишне, *ниједне* прејаке или по другоме нечему истакнуте речи која би одскакала од контекста” (Симић 1997: 11; курзив наш).

функционалностилистичком приступу, с аспекта метода, овде уочавамо метод *деструкције*: „Деструкцијски стил одражава критички став, негирајући позицију, раскривајући оријентацију па се одликује већом разноврсношћу начина и средстава изражавања, експресивношћу и, понекад, емоционалношћу” (Тошовић 2002: 346–347).

3.2. Како се то огледа у полемици? Полемика се у литератури издваја као метатекстуални жанр – наиме, она настаје као реакција на неки текст, по принципу негативног односа (Морањак-Бамбураћ, према Катнић-Бакаршић 1999: 68). Између осталог, као стилска средства полемике М. Катнић-Бакаршић помиње комбинацију објективних елемената из сфере референтне функције и изразито субјективних елемената којима се реализују емотивна/експресивна функција, средства убеђивачког дискурса (попут реторичких питања, екскламација и сл.), као и цитате из прототекста с којим се полемише (исто: 69). Тошовић пак (2002: 321) истиче да се у полемици тежи употребити што „убитачнија” реч, а пошто се у основи полемике налази конфликт, избор речи је у функцији тог сукоба – аутор ће често бирати стилски јаче, упечатљивије речи. Према њему, циљ полемике је двострук: 1) поразити, раскринкати саговорника; 2) убедити читаоца у исправност својих ставова.

Расправа или полемика у класификацији текстова издваја се као аргументативни текст (Кликовац 2008: 300). Ова врста текста тиче се објашњења, доказа и расуђивања, уз примену различитих логичких операција (Валгина, према Јовановић Симић / Симић 2015: 147).³ Ипак, „првенствени циљ [расправе] није истраживачки него полемички”, у њој се запажа и критички осврт на мишљење одређеног аутора (Симић/Јовановић 2002: 136–137).

3.3. Како се онда поменула полемика, деструкторска улога Даничићева одражава на његов стил у *Рату*?

3.3.1. Негација. Пре свега, кроз истакнуту, учесталу и различито исказивану синтаксичку негацију у овом полемичком тексту. Наиме, код Да-

³ Ј. Јовановић Симић и Р. Симић у својој *Вербатолоџији* помињу разнолике врсте тзв. *вербајлива* – текстеме или споја текстова којима се имплицитно или експлицитно упућује на начин излагања (2015: 252). Поред *наратива*, *дескриптивна*, *интерпретативна*, *експликативна* и других, аутори као једну од форми структурне организације текста/дискурса издвајају и *аргументатив*, чије се одлике могу препознати и у расправи (полемици). Можда бисмо, у вези с тим, могли говорити и о *деструктиву*, који би подразумевао супротстављену, критичку, полемизаторску позицију у начину излагања каква се може препознати у свађи, расправи, препирци, спору, дискусији и сл.

ничића се негација често ниже из реченице у реченицу, и то као (терминологија према Ковачевић 2002; Јовановић 2013):

- 1) реченична негација (као предикатска и ванпредикатска);
- 2) лексичка негација (не само кроз творбено негиране лексеме префиксима *не-* и *без-*, већ и афирмативне форме лексема које уносе негативну семантику у исказ, што се у литератури назива *имплицитном негацијом* – она стоји наспрам експлицитне, формално исказане – Пипер и др. 2005: 964).

Размотримо само неке примере са самог почетка расправе (у загради је представљен тип негације):

Покрај многијех другијех *невоља* књижевност наша јако *заостаје* [\rightarrow *не најре-гује*] и за то што нам *се* књижевници још *не могу да појде* ни каквијем словима треба да пишемо [лексичка експлицитна и имплицитна + предикатска негација + негативни интензификатор *ни*] 3; Ево већ тридесет година како се око тога *виче* и *прейире* [негативна квалификација] 3; Један је само Вуков [правопис] којег се више њих држи, а осталијех је *тма*, *ниш* *им се зна броја ни имена*; јер *се не само не држи једнога више књижевника, него ни који их граде не држе се своје грађевине* и ако их у једној књизи више *не промијене*, јачачно ће их неколике својега века промијенити [негативни интензификатори *ниш*–*ни* + сложена градијација *не само* (предикатска *не држи се*) *него ни* (предикатска *не држе се*) + предикатска *не промијене*] 3; У чему се Вуков разликује од свију овијех, и на кокову је темељу изидан, *зна се одавно*, а *ко не зна* може ласно сазнати; али *ко ће све ове увјецбати!* [контрастна предикатска негација] 4; У томе језикословноме Утуку има пуно *трђе* и *бесјослица*, које паметноме човеку *не доликују ни* у говору а камоли у хартији и у књизи, тако да се једва може разазнати главно од тијех *бесјослица* [имплицитна и експлицитна лексичка (*без-*) + градиациона псеудонегација *а камоли* са негативним интензификатором *ни* + експлицитна лексичка негација (*без-*)] 4; *Ја не ћу сад истеривати* колико се ови остали правописи слажу са Светићевијем, *ни* јели оно истина што каже Светић... [предикатска + негативни интензификатор *ни*] 4; Писмо *није ниш* *груо до* сурогат језика илити бесједе човечије... [предикатска негација са перифрастичким интензификатором *ниш* *до*] 5;

Овде смо издвојили само неке особите врсте негација с почетка, но ту су и бројне друге, већином предикатске, понегде праћене негативним интензификаторима, квантификаторима или лексичким негацијама:

У њих је свију главно: само да *није* на Вукову 4; На то *нема* одговора 4; *Ни* њему се истина све разлике *не знају* ни данас... 4; *Не ћу*, рекох, тога истеривати 4; а он *не очистио* дурбина 11; *нијде* тога *не доказује* 12; *не чинимо* разлике 16; *Никад ни до* вијека 16; али ваљада *нико није* толико слијеп (а овдје и *не требају* очи

него само чисто ухо), да *не види* да ту нема разлике у гласу и 17; *ни један* народ *не њише* за акценте особитијех слова 18; Дакле *није* истина што Светић каже 22; Ко се овако *нејак* и овако *нејрићраван* усуди пред свијетом бесједити и другима се за учитеља наметати, *није* му се већ чудити што *не зна* 31; свакога *незнања* то већма *нестаје* што већма истина сија 34–35; А ту *није* тријебе далеко тражити свједочанства 44; итд.

Важно је учити многобројност и разноликост синтаксичких негација, између осталог и са интензификатором *ни* (понегде удвојеним), или *нишми*, градационом псеудонегацијом у конструкцијама са *а камоли*, тзв. антирес-триктивним градационим конструкцијама са *не само, нећо/већ*, перифрастичким интензификатором *нишмиа друјо до* итд.⁴ Примећујемо и да се понегде ради о негацији на формалном, али асерцији на значењском плану: у таквим примерима негацијом се истиче, служи експресивизацији. Издваја се и лексичка, и то експлицитна (*невоље, бесјослице, незнања, нештаје, нејак, нејрићраван*), која је често квантификаторска (са заменичким речима *нико, нијде* итд.) или имплицитна негација (*заостаје* овде, на пример, имплицира *не најређије*). Негативну квалификацију, такође, уноси негативна (тј. непожељна, неповољна) експресивна конотација, која се овде често јавља у копулативним конструкцијама: *виче и ирејире* 3; *кужавица истинна и сиромаш народ* 3, *ирдње и бесјослица* 4.

Као што видимо уочавају се и разнолике функције негације (овде издвојене према Јовановић 2013): функција чистог порицања, затим негативног става према очекиваној радњи глаголске радње, појачавање израза помоћу контраста у двојној структури итд.

Међутим, тиме се негација код Даничића не исцрпљује, она се јавља и на:

- 3) фигуративном плану: кроз тзв. 'фигуре негације' (в. Ковачевић 2015) – различите врсте ироније, сарказма и, нарочито, реторичких питања.

Неке примере ироније видели смо и код А. Младеновића. Овде пажњу усмеравамо на реторичка питања и питања уопште. Погледајмо примере:

(1) Шта ли ћемо са *јџлен* [...], кад би према Светићевом *зелен* требало да се изговара *зелџн*? – Ја шта ћемо са *ирад* и *ирад*, [...], а свака се друкчије изговара и свака друго значи? – Шта ли ћемо са *ваш* и *ваш*...? – Ја шта ли ћемо са оним ријечима које се по лијепоме својству нашега пјевачког језика сваки час другијем гласом изговарају? За што н. п. говори Србин: *исидог ирла, исидог куће*...? Зашто

⁴ Терминологија према Ковачевић 2002.

се говори *nâsh* и *очѣнâsh* [...] Еда ли су и ти гласови у *исѣод* и *наш* постали од јерова? Еда ли ће Светић још једну реч писати час с њ час с њ? 10;

(2) Та не пишете ли и сами од *поѣибох* [...] *поѣинуѣи* без б? Не пишете ли од *укидох*, *скидох* [...] *укинуѣи*, *скинуѣи* без г? Не пишете ли од *заѣрѣох* [...] *заѣрнуѣи* без ѣ? Не пишете ли од *ѣрскох* [...] *ѣрснуѣи* без к? Не пишете ли од *свискох* [...] *свиснуѣи* без к? итд. 26.

Док је за А. Младеновића, како смо видели, на садржинском плану научни аргумент кључно „оружје” двадесетједногодишњег Ђуре Даничића у овом рату, могли бисмо рећи да је његово најјаче „оружје” на стилистичком плану управо – реторичко питање. Овде видимо кумулацију реторичких питања, а може се уочити и изванредан образац у њиховом излагању, који доприноси интензивирању њихове експресивности: наизменично се у пар наврата смењују питања са иницијалним *Шта ли ћемо...* и *Ја шта (ли) ћемо...*, затим следе два питања која почињу са *За што (се) говори* и закључно, два питања са *Ега ли...*, којима се поентира. У другом низу примера пак уочава се паралелизам, понављање исте форме питања. Овде су дати само илустративни примери, али питањима се прожима цео Даничићев текст.⁵ Укупно узевши, овим фигуративним поступком, једним од већ поменутих средстава убеђивачког дискурса, сугерише се и једна од кључних одлика Даничићевог стила: *неѣаѣорска инѣероѣаѣивносѣи* – као врста опште упитаности самог Даничића над прототекстом којом убедљиво негира ставове Светића. Тако, ова интерогативност јавља се како у уводу, тако и на самом крају, у закључку расправе: *Али, ѣо Боѣу! шта је он урадио? Чим ће он да се и уѣореди с Вуком?* (63).

3.3.2. Адверзативни односи. Низање негација преплиће се даље са супротним или адверзативним логичким односима исказаним на реченичном и надреченичном плану – кроз обележја као што су, с једне стране, (а) везници и (б) текстуални конектори супротне семантике – у Даничиће-

⁵ Исп., између осталог, и Даничић 1847: 3, 7, 16–17, 32, 39, 43, 44, 50–51, 57, 63. Кумулације реторичких питања јављају се на 9–10, 19–20, 22–23, 26–31, 36, 47–48, 55. У другим случајевима ради се обично о једном питању: *Зар нам је мало што нас ѣешка времена раздвајаше на двије буквице, неѣо ћемо у свакој још ѣо неколике ѣрадиѣи?* (3); *Не видиѣи ли ѣу закона?* (26); *Али шта је Добровски нашим филолозима? У њих се слова не ѣрешварају* (32); *Како му се [Вуку] дакле може рећи да ѣроѣив себе ради што сад вели да ѣрѣба језик чѣиѣиѣи од свеѣа ѣуѣѣа?* (39). Поред реторичких, понегде се јављају и питања којима уводи Светићеве речи: *Да што вели?* 40; *ѣа шта вели?* 43 и сл.

вом инвентару то су, пре свега, *а, али, но, нећо*.⁶ Како је у литератури већ примећено (Јовановић 2013: 199), везник *али* „најављује сигнификацијски диспаратитет и структурну дискрецију”, те се према инклузивности саставних везника истиче ексклузија супротних. С друге стране, уочава се и разлика везника ‘али’ у везничкој и конекционој функцији: у потоњој он је заменљив другим конекторима или изостављив (исто: 233). Ради илустративности овде наводимо ограничен број примера (којих несумњиво има много код Даничића):⁷

(а) ... па не ће ни један да попусти, *а* кукавица истина страда и сиромаш народ 3; јер се не држи само једнога више књижевника, *нећо* ни који их граде не држе се своје грађевине; зна се одавно, *а* ко не зна може ласно дознати 3; *али* ваљда да нико није толико слијеп (а овдје и не требају очи *нећо* само чисто ухо), да не види да ту нема разлике у гласу *н*, *нећо* само да се другачије гласом удара код самогласнога *е* 17; онда би ваљало *не само* четири *р* начинити [...] *нећо* бисмо од свакога самогласника још по четири измислили 17; Ово *нијесу* говорни гласи, *но* само ударање гласом или акценти 18; Ја рекох горе да друкчије и не треба писати него како се говори, *а* сад дај да видимо може ли се у нас друкчије писати 21; Све ово довољно свједочи да у ових глагола није *г* „допунителный нараштај”, *нећо* да иде у коријен 30; итд.

(б) Кад Светић онако лијепо казује шта је [...] језик, ваљало би да је рекао и правопис шта је, кад је о правопису ријеч. *Нећо* он мисли о правопису, *а* говори о језику 5; Под првијем окриљем видјесмо *џ* и *џ* гдје се *не мојоше* у Светића закрилити. *Али* они имају у њега још двије одбране 11–12; Управо се не зна како су се ова слова изнајприје изговарала (*). *Али* кад испоредимо [...] 12; За то није вриједно да се око тога чини више ријечи. *Али* опет од чуда да видимо, мало само, како Светић и овдје мудрује 19; За то дакле што која разлика у језику долази од органа, још се не смије бацати, нити је ко властан на земљи учити људе и нагонити их да друкчије говоре... *Али* је много већи и претежнији други узрок 23; Светић не да да се у спољашњу претварању тврда слова мијењају у мекана, ни да се мекана пред тврдијем мијењају у тврда. *А* Вук вели да их треба мијењати; и право вели! 24; Ја слободно вељу: На пукоме незнању и пустој самољубству. *Нећо* знамо врло добро да свакога незнања то већма нестаје, што већма истина сија, *а* свако сиље то већма пада што већма правда јача и приспијева... 34–35; Вук ређа и примјера својега чишћења, па нигдје ни налик на оне Светићеве. *Али* и да тога ништа нема... 36; Ко му, за Бога, не ће вјеровати? *Али* нека опрости што ћу рећи да није истина да је оно Вук казао [...] 43; итд.

⁶ Везник *већ* забележили смо у супротном односу тек у једном примеру, када Ђ. Даничић расправља о односу језика и писма: *Ако ли се даље маши, није вјеран слуша, и доћи ће њој господар коме служи и укориће га што не докучи чега ради њојша, већ га најрди пред свијетом* 6.

⁷ Подвлачења негација и курзив (код везника и конектора) у примерима наши.

Показује се да је аргументацијска структура текста овде стилски активирана: Даничићев стил негације нарочито је потпомогнут адверзативним логичким, тј. фигуративно посматрано контрастним, антитетичким односима – њима се и негира и заузима супротстављена, критичка позиција.

3.3.3. Егземплификација и адиција. Ипак, у томе се не исцрпљује стилска структура Даничићеве аргументације. Поставља се кључно питање: на ком месту у свом полемичком тексту Даничић износи свој суд? Како се показује, када то не чини кроз негиране или супротстављене исказе, аутор свој аргумент поставља понекад на стилски јако, истакнуто место у тексту – на сам крај расправе о одређеној теми, на ком је комуникативно посматрано и информативни фокус, па и семантичко тежиште. Након тога, даје се низ примера којима он потврђује властити став, тј. следи *ејземплификација* научног става. Све досад наведено показује како се код Даничића уочава изванредан образац, врста моделативне изградње текста: кумулација синтаксичке, лексичке и фигуративне негације преплиће се са антитетичким структурама у тексту, а то често даље прати нарочито истакнут и егземплификован аргумент. Међутим, тиме се не заокружује поменути модел, нити се исцрпљују могућности Даничићеве стилистике текста, па ни композиционе могућности *Раџа* (те овде није могуће говорити, рецимо, о шаблону или типизираниости). Тако, рецимо, након изглед заокружене расправе о одређеном питању Даничић често експлицитним формулама уводи и просто додавање текста: *Ако ли пак још није* [Светић видео да му је 'основ без основа'], *ево му његовијех примјера, нека ња они обавијесте* 11; *Ако још не види нека испореди* [...] 15; *Коле ово није дошта, ево му још* 24; и сл., након чега следи дужи низ примера који се даље разматрају и коментаришу. Таква врста просте *адиције* текста, текстуалне надградње, представља специфичан, стилски ефектан, поступак излагања грађе, и то из најмање два разлога – прво, она дели грађу на два дела: први део чине илустративни примери, док се допунском грађом, такође размотреном, као емфазом, додатно потврђују изнети аргументи; и друго, тиме се ствара утисак велике количине доказа који би требало да до краја убеди читаоца у истинитост Даничићевог суда. Такав начин кумулативног излагања грађе може се свакако одредити и као градацијски.

3.3.4. Разговорни језик. На крају, вратићемо се речима проф. Симића о „звуку народне речи” и покушати да то питање осветлимо из другог угла. Прво, треба рећи да Даничићев дискурс по својим унутрашњим и спољашњим особинама свакако јесте научни: с унутрашње стране, он расправља о научно релевантној теми, објективно анализира језичку грађу, разлож-

но закључује, даје примерне доказе; са спољашње – цитатима се позива на немачке и славистичке научне изворе (на изворним језицима), као и прототекст, користи се фуснотама (има их 27 у целом тексту), табеларним приказом, компарацијом и сл. Међутим, он се, наравно, не може означити „научним” без остатка. Покушаћемо тај „остатак”, који је овде знатан, да поближе размотримо.

То се, с једне стране, може пратити кроз фигуративни план његовог текста, пре свега иронију или сарказам (исп. *Каг Светић зна како су Бој зна кад Којџи и Манџи усне намјешћали и зубе кесили [...]* 7–8). У иронијски интонираним исказима у *Раћу* такође уочавамо честе апострофе – у већ поменутом „зазивању” чувених филолога, затим када расправља о јеровима (*Дакле, на ноће се јерови јунаци!*), и код обраћања „етимолозима” (... *е аферим, њосјодо етимолози!*; *Ако ли ти не верујеште, њосјодо часна! а ви пишете серпе [...]* 18). Тако исто и ван ироније, у исказу са императивом који представља говорни чин упозорења: *Не дај се варати, гради Србине, тијем лажнијем пророцима!* 18. Ту се уочава и прагматички занимљива транспозиција у 2. л. јд. (из опозиције 1. и 3. лица: ја – он, „Светић”), на план комуникације са читаоцима. Такође, и у примерима реторичких питања (*Та не пишете ли и сами од њојбох [...]* *њојнути без б?* итд.) јавља се прелазак расправе са Светићем на расправу са већом групом људи, Вукових противника (у опозицију 1. и 2. л. мн.: ми – ви, „етимолози”). С друге стране, многи од ироничних исказа праћени су, као што видимо, екскламацијом као обележјем. Екскламативност у Даничићевом тексту представља једно од често активираних експресивизацијских средстава. Општа узвичност његовог стила види се понегде у (а) идиоматском „слоју” текста и, чешће, (б) колоквијалном изразу, неретко и усред реченице:

(а) Буди Бог с нама, ово је тек чудо! 21; Најприје ваља скочити, па онда рећи: хоп! 11;

(б) ... себи руке дјевере! 6; Е ту је сада чвор! 21; Мудра ријеч, ако је истина! 22; ...е аферим, господе етимолози! 23; Ето вам филолођије! Ето вам обране ваше! 23; Хвала му и на томе! 26; А збиља! дакле је и у *метем* 29; ...нађоше се у запри наши етимолози како ће их писати! 31; За чудо је како Светић још не ће да призна да променути не ваља! 40; Ово је нечувена новина! 40; Вук пише *њомињаш* и *нашћамјан*: Вук не зна српски! 43; ...зар се, болан! и *а* у сјеверном нарјечију мијења у *и*? 47; И частити ваљада ни у Светића не значи *дијелити*, него јамачно што више! 50; Светић грди Вука! 59; Али, по Богу! шта је он учио? 63.

И уопште, фразеологија (и паремиологија) код Даничића се среће на разним местима:

...толико нам свијема мора *образ црвенији* пред ученијем Славенскијем свијетом 8; а онамо мисле да су прве Словене *за појас зацјели* 8; но Светић је за добро нашао за добро нашао оно прво премучати, а друго опет *на своју воденицу* навити 55; Јован је Суботић цијелијем онијем чланком... *освијетљао образ* свему народу нашему 59;

Ко бесједи што хоће, мора слушати што неће, веле наши стари 11; Каква душља онаке и пчеле излијећу 29; Не лаје куца села ради, него себе ради 47.

Па и сам колоквијални израз:

Шта? – Бре сви би нам народи завидјели 17; а два, хвала Богу, већ имамо од Ђура Аугустиновића 17.

Не сме се, дакле, заобићи сирова снага изворне, народске речи и уопште фолклорног богатства у овом тексту.

Из ових наведених примера заправо се може видети како се транслорацијом, кроз народну реч, па и разговорни језик, ублажава, амортизује строг научни стил, а с друге стране, појачава стилски ефекат полемике.⁸ Експресивност разговорне речи – путем иронијски интонираних исказа, директне комуникације, екскламатиности, народских израза итд. – овде се инкорпорира у, условно речено, научни дискурс, и тиме би се и на Даничићевом примеру полемика могла одредити као жанр прелазног типа особите врсте интертекстуалности.

Такође, у овом тексту може се јасно пратити како учесталом употребом разноврсних оператора негације, интерогације и екскламације „долази стварно до знатног повишења интензитета дискурзије, која се огледа у виском емоционалном тону”, како је већ у литератури и примећено за функционалну природу тих оператора (Јовановић 2013: 55).

4. Закључне напомене. Даничић је, да закључимо, искористио готово сва расположива средства полемичког стила. Моћним, рекли бисмо мла-

⁸ Ипак, по мишљењу М. Ковачевића, изнетом у дискусији на Округлом столу, дискутабилно је да ли се овде може говорити о правом научном стилу. Он је поставио питање односа научни : полемички стил, сматрајући да, будући писан за широке масе, он није научни. Такође, А. Милановић помиње да су други аутори из 19. века често своје текстове писали у „народском” духу, те да су јасне дистинктивне црте данашњег научног стила несводиве на ондашње време у ком су се функционални стилови на народној основици књижевног језика тек почели развијати и консолидовати.

далачки бунтовним, стилем негације – пре свега, упитно-негаторским и екскламативно-негаторским исказима, а научнички зрелом аргументацијском структуром лако је побио ставове Вуковог противника. Тако се, изгледа, потврђује оцена – формално дата у негацији – да *Рат* за српски језик и правопис представља „недостижни идеал полемичког стила” (Симић–Јовановић Симић 2015: 153).

ИЗВОР

Даничић 1847: Ђ. Даничић, *Рат за српски језик и правопис*, Будим: Пештански универзитет, <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/2171>

ЛИТЕРАТУРА

- Бадрљица 1990: В. Бадрљица, Језик Ђуре Даничића у првим његовим списима, *Прилози проучавању језика*, 24/26, Нови Сад: Катедра за јужнословенске језике, 51–86.
- Белић 1998: А. Белић, *О великим ствараоцима*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бошковић 1978: Р. Бошковић, Ђуро Даничић и књижевни језик наш, у: *Одабрани чланци и расправе*, Подгорица: ЦАНУ.
- Ивић П. 1990: П. Ивић, *О језику некадашњем и садашњем*, Београд: БИГЗ.
- Ивић М. 1997: М. Ivić, *О Вуковом и вуковском језику*, Београд: Библиотека XX век.
- Јерковић 1991: Ј. Јерковић, О језику Даничићевих писама, у: *Језик и писци*, Нови Сад: Матица српска, Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета, 58–92.
- Јовановић 2013: Ј. Јовановић, *Лингвистички и стилстички аспекти проучавања реченице*, Београд: Јасен.
- Јовановић Симић / Симић 2015: Ј. Јовановић Симић, Р. Симић, *Вербалологија* (лингвистичке основе науке о вербализацији света), Београд: Научно друштво за проучавање и неговање српског језика, Јасен.
- Катнић–Бакаршић 1999: М. Katnić-Bakaršić, *Lingvistička stilistika*, Open Society Institute, Center for Publishing Development, Electronic Publishing Program, https://www.ffst.unist.hr/_download/repository/Lingvisticka_stilistika.pdf.
- Кликовац 2008: D. Klikovac, *Научни стил Радосава Воškовића*, у: *Језик и моћ*, Београд: Библиотека XX век.
- Ковачевић 2002: М. Ковачевић, *Синтаксичка негација у српском језику*, Ниш: Издавачка јединица Универзитета.

- Ковачевић 2015:** М. Ковачевић, *Стилска и граматика стилских фигура*, Београд: Јасен.
- Младеновић 1975а:** А. Младеновић, Полемички карактер Даничићевог *Рат за српски језик и правопис*, *Зборник за филологију и лингвистику* XVIII/1, Нови Сад: Матица српска, 65–76.
- Младеновић 1975б:** А. Младеновић, О језику Даничићевог *Рат за српски језик и правопис*, *Зборник за филологију и лингвистику* XVIII/2, Нови Сад: Матица српска, 61–78.
- Младеновић 1976:** А. Младеновић, Ђура Даничић и *Рат за српски језик и правопис*, *Књижевност и језик*, год. 23, бр. 3, Београд: Друштво за српскохрватски језик и књижевност Србије, 157–164.
- Младеновић 1981:** А. Младеновић, Даничићева филолошка аргументација исправности Вукове реформе књижевног језика и правописа, у: *Зборник о Ђури Даничићу*, А. Исаковић, Ј. Торбарина (ур.), Београд: САНУ, Загреб: ЈАЗУ, 35–43.
- Младеновић 1997:** А. Младеновић, Ђура Даничић и његов *Рат за српски језик и правопис*, у: *Рат за српски језик и правопис*, Ђ. Даничић, фототипско издање, Београд: Народна библиотека Србије, III–VIII.
- Пипер и др. 2005:** П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић, Б. Тошовић, *Синтакса савременога српског језика*, М. Ивић (ур.), Београд: Београдска књига, Институт за српски језик САНУ.
- Симић 1997:** Р. Симић, Даничићев стил, *Српски језик: студије српске и словенске*, Год. 2, бр. 1/2, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 5–13.
- Симић/Јовановић 2002:** Р. Симић, Ј. Јовановић, *Основи теорије функционалних стилова*, Београд: Јасен.
- Симић / Јовановић Симић 2015:** Р. Симић, Ј. Јовановић Симић, *Општа стилска*, Београд: Јасен.
- Тошовић 2002:** Б. Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.

Nenad S. KRČIĆ

ĐURO ĐANIČIĆ'S POLEMIC STYLE IN *THE WAR FOR THE SERBIAN LANGUAGE AND ORTHOGRAPHY*

Summary

This paper discusses previous examinations of Daničić's style, then point out some factors of the author's polemic style. Through the notion of *destruction* as the kind of principle in science, developed in the functional stylistics, the discussion follows the accumulation of

diverse negation and its interweaving with the opposite logical relations. Qualitative analysis shows that the model of the organization of Daničić's argumentative structure has stylistic significance. Also, the paper distinguishes the expressive means that provide the "vitality" of Daničić's style, and the necessary efficiency. Thus, through the analysis of stylization procedures, it is determined how the "unreachable ideal of a polemic style" is achieved in *The War*.